

ТЕМА 5. СУБ'ЄКТИ ЕКОНОМІЧНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ ТА ЇХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА

1. Індивідуальні та колективні суб'єкти економічних злочинів

Економічні злочини є однією з найбільш поширених форм протиправної діяльності у сучасному суспільстві. Вони пов'язані з порушенням встановленого порядку здійснення господарської діяльності, фінансових відносин, обігу матеріальних та грошових ресурсів. Такі злочини посягають на економічну систему держави, підривають фінансову стабільність, порушують принципи чесної конкуренції та завдають значної шкоди як державі, так і окремим громадянам. Важливим елементом характеристики економічних злочинів є визначення їх суб'єктів, тобто осіб або організацій, які вчиняють ці протиправні дії. У науковій літературі прийнято розрізняти індивідуальні та колективні суб'єкти економічних злочинів.

Суб'єкт економічного злочину — це фізична або юридична особа, яка здатна усвідомлювати характер своїх дій, керувати ними та нести відповідальність за вчинене правопорушення. У кримінальному праві суб'єктом злочину, як правило, визнається осудна фізична особа, яка досягла встановленого законом віку кримінальної відповідальності. Проте в економічній сфері протиправна діяльність часто здійснюється не лише окремими особами, а й групами людей, підприємствами, організаціями або іншими колективними утвореннями. Саме тому в науковому аналізі економічної злочинності важливе місце посідає розмежування індивідуальних і колективних суб'єктів.

Індивідуальними суб'єктами економічних злочинів є окремі фізичні особи, які самостійно або за власною ініціативою вчиняють протиправні дії у сфері економічної діяльності. Такими суб'єктами можуть бути підприємці, керівники підприємств, службові особи, працівники фінансових установ, державні службовці або інші громадяни, які мають доступ до матеріальних чи фінансових ресурсів. Індивідуальний суб'єкт діє від власного імені або використовуючи службове становище, з метою отримання незаконної вигоди чи інших матеріальних переваг.

До індивідуальних економічних злочинів належать, наприклад, ухилення від сплати податків, незаконне привласнення майна підприємства, зловживання службовим становищем, шахрайство у фінансовій сфері, незаконні операції з банківськими рахунками або цінними паперами. У таких випадках відповідальність за вчинення злочину несе конкретна особа, яка приймала рішення та безпосередньо здійснювала протиправні дії.

Особливістю індивідуальних суб'єктів економічних злочинів є те, що вони часто мають спеціальні знання у сфері фінансів, бухгалтерського обліку, управління або господарської діяльності. Це дозволяє їм використовувати

складні схеми для приховування незаконних операцій, маскувати протиправні дії під законну діяльність або використовувати прогалини у законодавстві. У багатьох випадках економічні злочини здійснюються особами, які займають відповідальні посади та мають значні повноваження у сфері управління матеріальними або фінансовими ресурсами.

Поряд з індивідуальними суб'єктами значну роль у структурі економічної злочинності відіграють колективні суб'єкти. Колективними суб'єктами економічних злочинів є групи осіб, організації або підприємства, які спільно здійснюють протиправну діяльність у сфері економіки. Така діяльність може мати організований характер і передбачати розподіл ролей між учасниками, використання складних фінансових схем, а також тривале функціонування злочинної діяльності.

Колективні суб'єкти можуть набувати різних форм. Найпростішою формою є група осіб, які за попередньою змовою здійснюють економічний злочин. У таких випадках декілька людей домовляються про спільне вчинення протиправних дій, розподіляють між собою обов'язки та діють узгоджено для досягнення незаконної мети. Наприклад, це може бути група працівників підприємства, які спільно здійснюють розкрадання майна або фальсифікацію бухгалтерських документів.

Більш складною формою колективного суб'єкта є організована група або злочинна організація, яка систематично займається економічними злочинами. У таких структурах існує чітка ієрархія, розподіл функцій між учасниками, використання спеціальних методів конспірації та прикриття незаконної діяльності. Подібні організації можуть займатися фінансовими махінаціями, незаконними валютними операціями, відмиванням доходів, отриманих злочинним шляхом, або іншими видами економічної злочинності.

Колективними суб'єктами економічних злочинів можуть бути також підприємства або юридичні особи, які використовуються як інструмент для здійснення незаконних операцій. У деяких випадках керівництво підприємства свідомо організовує протиправну діяльність, наприклад створює фіктивні фірми, здійснює незаконні фінансові операції або ухиляється від сплати податків. Такі підприємства можуть використовуватися для прикриття незаконного бізнесу, легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, або інших незаконних економічних операцій.

Особливістю колективних суб'єктів є те, що їх діяльність часто має більш масштабний і системний характер, ніж діяльність окремих осіб. Колективні економічні злочини можуть охоплювати значні фінансові ресурси, залучати велику кількість учасників та мати серйозні наслідки для економіки держави.

Саме тому боротьба з організованою економічною злочинністю є одним із важливих завдань правоохоронних органів.

Важливим аспектом дослідження суб'єктів економічних злочинів є аналіз їх соціально-психологічних характеристик. Особи, які вчиняють економічні злочини, часто мають високий рівень освіти, професійні знання у сфері економіки та управління, а також доступ до фінансових ресурсів. Мотивами їхніх дій можуть бути прагнення до незаконного збагачення, корисливі інтереси, бажання отримати конкурентні переваги або уникнути фінансових зобов'язань.

Отже, суб'єкти економічних злочинів можуть бути як індивідуальними, так і колективними. Індивідуальні суб'єкти представлені окремими фізичними особами, які здійснюють протиправні дії у сфері економіки. Колективні суб'єкти включають групи осіб, організовані злочинні угруповання, а також підприємства або організації, які використовуються для здійснення незаконної діяльності. Вивчення особливостей цих суб'єктів має важливе значення для розроблення ефективних заходів протидії економічній злочинності та забезпечення стабільного розвитку економічної системи держави.

2. Посадові особи як суб'єкти економічної злочинності

Економічна злочинність є складним соціально-правовим явищем, яке охоплює різноманітні протиправні діяння у сфері господарської, фінансової та підприємницької діяльності. Особливу роль у структурі економічних злочинів відіграють посадові особи, які через своє службове становище мають доступ до матеріальних ресурсів, фінансових потоків, управлінських рішень та службової інформації. Саме тому діяльність посадових осіб у контексті економічної злочинності є предметом пильної уваги як науковців, так і правоохоронних органів.

Посадова особа — це працівник органу державної влади, органу місцевого самоврядування, підприємства, установи чи організації, який наділений певними службовими повноваженнями та виконує організаційно-розпорядчі або адміністративно-господарські функції. До таких осіб належать керівники підприємств, їхні заступники, керівники структурних підрозділів, державні службовці, посадові особи органів місцевого самоврядування, а також інші працівники, які мають право приймати управлінські рішення або розпоряджатися матеріальними та фінансовими ресурсами.

Посадові особи можуть виступати суб'єктами економічної злочинності у випадках, коли вони використовують свої службові повноваження всупереч інтересам служби з метою отримання незаконної вигоди або сприяння незаконній діяльності інших осіб. Особливість таких злочинів полягає в тому, що вони вчиняються з використанням службового становища, що значно полегшує доступ до ресурсів, інформації та управлінських механізмів.

Серед найбільш поширених видів економічних злочинів, які можуть вчиняти посадові особи, виділяють зловживання владою або службовим становищем, службове підроблення документів, привласнення або розтрату майна, незаконне використання бюджетних коштів, ухилення від сплати податків, а також отримання неправомірної вигоди. Такі правопорушення можуть завдавати значної шкоди економічним інтересам держави, підприємств і громадян.

Однією з характерних особливостей економічних злочинів, вчинених посадовими особами, є використання ними своїх службових повноважень для прикриття незаконної діяльності. Посадова особа може використовувати службові документи, доступ до бухгалтерської інформації, можливість впливати на прийняття управлінських рішень або контролювати фінансові операції. Це дозволяє приховувати протиправні дії або створювати умови для їх здійснення.

Нерідко посадові особи стають учасниками складних економічних схем, які передбачають взаємодію з іншими суб'єктами економічної діяльності. Наприклад, вони можуть сприяти укладенню не вигідних для підприємства контрактів, штучно завищувати вартість товарів чи послуг, використовувати підставні компанії або створювати фіктивні фінансові операції. У таких випадках посадова особа виступає ключовою ланкою у механізмі економічного злочину.

Важливим чинником, що сприяє участі посадових осіб у економічній злочинності, є наявність доступу до управлінських ресурсів та інформації. Чим вищу посаду займає особа, тим більше можливостей вона має для впливу на економічні процеси та прийняття важливих фінансових рішень. Саме тому керівники підприємств, державні службовці та інші високопосадовці можуть бути залучені до складних економічних правопорушень, які мають значні масштаби.

Суттєву роль у формуванні економічної злочинності серед посадових осіб відіграють соціально-психологічні фактори. До них належать корисливі мотиви, прагнення до незаконного збагачення, використання службового становища для отримання особистих вигод, низький рівень правової та моральної культури, а також недостатній контроль за діяльністю посадових осіб. У деяких випадках причиною економічних правопорушень може бути також тиск з боку інших осіб або участь у організованих злочинних структурах.

Особливо небезпечними є економічні злочини, пов'язані з корупцією. Корупційна діяльність посадових осіб проявляється у використанні службових повноважень для отримання неправомірної вигоди, сприянні незаконній підприємницькій діяльності, незаконному розподілі державних ресурсів або наданні незаконних переваг окремим суб'єктам господарювання. Корупція

завдає значної шкоди економічному розвитку держави, підриває довіру громадян до органів влади та створює перешкоди для розвитку чесної конкуренції.

У сучасних умовах боротьба з економічною злочинністю, вчиненою посадовими особами, є важливим завданням держави. Для запобігання таким правопорушенням застосовуються різні заходи, серед яких удосконалення законодавства, посилення фінансового контролю, підвищення прозорості діяльності державних органів і підприємств, а також розвиток антикорупційних механізмів. Важливу роль у цьому процесі відіграють правоохоронні органи, органи фінансового контролю та спеціалізовані антикорупційні інституції.

Крім правових заходів, значну роль у запобіганні економічним злочинам відіграє формування високих етичних стандартів професійної діяльності посадових осіб. Важливими є розвиток професійної етики державної служби, підвищення рівня відповідальності посадових осіб, а також формування культури доброчесності та прозорості у сфері управління.

Отже, посадові особи займають особливе місце серед суб'єктів економічної злочинності. Їх службове становище, доступ до фінансових ресурсів та управлінських механізмів створюють можливості для вчинення складних економічних правопорушень. Саме тому ефективна протидія економічній злочинності передбачає не лише покарання винних осіб, а й створення системи превентивних заходів, спрямованих на забезпечення прозорості, відповідальності та доброчесності у діяльності посадових осіб.

3. Організовані злочинні угруповання економічної спрямованості

Економічна злочинність у сучасному суспільстві часто має організований характер. Однією з найбільш небезпечних її форм є діяльність організованих злочинних угруповань економічної спрямованості. Такі угруповання здійснюють систематичну незаконну діяльність у сфері фінансів, підприємництва, торгівлі, банківських операцій та інших галузях економіки. Їхня діяльність завдає значної шкоди економічним інтересам держави, порушує принципи чесної конкуренції, підриває стабільність фінансової системи та сприяє поширенню корупції.

Організоване злочинне угруповання — це стійке об'єднання осіб, яке створене з метою вчинення злочинів і характеризується наявністю певної структури, розподілу ролей між учасниками, узгодженістю дій та наявністю спільної злочинної мети. У сфері економічної злочинності такі угруповання діють переважно з корисливих мотивів, прагнучи отримати значні незаконні прибутки шляхом здійснення фінансових махінацій, незаконних господарських операцій або інших протиправних дій.

Організовані злочинні угруповання економічної спрямованості мають ряд характерних ознак. Насамперед для них притаманна стабільність та тривалість

існування. На відміну від випадкових груп осіб, які можуть вчиняти окремі злочини, організовані угруповання функціонують протягом тривалого часу, планують свою діяльність і прагнуть систематично отримувати незаконні доходи. Важливою ознакою є також наявність чіткої внутрішньої структури, яка передбачає розподіл функцій між учасниками.

Зазвичай у таких угрупованнях існує керівник або група керівників, які організовують злочинну діяльність, планують операції та координують дії інших учасників. Крім того, у структурі можуть бути виконавці, які безпосередньо здійснюють незаконні операції, фінансові посередники, які забезпечують проведення банківських або бухгалтерських операцій, а також особи, відповідальні за прикриття злочинної діяльності та легалізацію отриманих доходів.

Особливістю організованих злочинних угруповань економічної спрямованості є використання легальних економічних структур для прикриття незаконної діяльності. Наприклад, злочинці можуть створювати фіктивні підприємства, використовувати підставні компанії або здійснювати фінансові операції через офшорні рахунки. Такий підхід дозволяє маскувати незаконну діяльність під законні господарські операції та ускладнює виявлення злочинів правоохоронними органами.

Одним із поширених напрямів діяльності таких угруповань є фінансові махінації. Вони можуть включати незаконні банківські операції, маніпуляції з кредитами, фальсифікацію бухгалтерських документів, ухилення від сплати податків, незаконні валютні операції або використання підроблених фінансових інструментів. Такі злочини можуть призводити до значних фінансових втрат для держави, підприємств та громадян.

Важливим напрямом діяльності організованих економічних угруповань є легалізація (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом. Цей процес передбачає перетворення незаконно отриманих коштів на зовні законні фінансові ресурси шляхом проведення складних фінансових операцій, інвестування у легальний бізнес або використання міжнародних фінансових схем. Відмивання грошей дозволяє злочинним організаціям приховувати джерела своїх доходів та забезпечувати подальше функціонування незаконної діяльності.

Організовані економічні злочинні угруповання нерідко взаємодіють з корумпованими посадовими особами, що значно ускладнює боротьбу з ними. Використовуючи корупційні механізми, злочинні структури можуть отримувати доступ до конфіденційної інформації, уникати перевірок або впливати на прийняття управлінських рішень. Така взаємодія створює серйозну загрозу для економічної безпеки держави та підриває ефективність державного управління.

Ще однією характерною особливістю організованих злочинних угруповань є використання сучасних технологій у своїй діяльності. У сучасних умовах злочинні структури активно застосовують інформаційні технології, електронні платіжні системи, криптовалюти та інші цифрові інструменти для здійснення фінансових операцій. Це значно ускладнює процес виявлення та документування економічних злочинів.

Соціальна небезпека організованих злочинних угруповань економічної спрямованості полягає не лише у завданні матеріальних збитків. Їх діяльність негативно впливає на розвиток економіки, створює умови для тінізації господарської діяльності, сприяє поширенню корупції та порушує принципи справедливої конкуренції на ринку. У результаті легальні підприємства можуть зазнавати значних економічних втрат, а держава недоотримує значні суми податкових надходжень.

Боротьба з організованою економічною злочинністю потребує комплексного підходу. Вона включає вдосконалення законодавства, посилення фінансового контролю, розвиток міжнародного співробітництва у сфері протидії економічним злочинам, а також підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів. Особливу роль відіграє створення спеціалізованих підрозділів, які займаються розслідуванням складних фінансових злочинів та діяльності організованих злочинних структур.

Отже, організовані злочинні угруповання економічної спрямованості є складним і небезпечним явищем сучасного суспільства. Вони характеризуються стійкістю, чіткою структурою, розподілом ролей між учасниками та використанням складних економічних схем для отримання незаконних прибутків. Діяльність таких угруповань становить серйозну загрозу для економічної безпеки держави, тому ефективна протидія організованим економічній злочинності є одним із важливих завдань сучасної правової системи.

4. Корпоративні суб'єкти економічної злочинності

Економічна злочинність у сучасному світі має різноманітні форми прояву, серед яких важливе місце займають правопорушення, що здійснюються за участю корпоративних структур. У зв'язку з розвитком ринкової економіки, зростанням ролі підприємств, корпорацій та інших господарських об'єднань, значно збільшилася кількість економічних правопорушень, пов'язаних із діяльністю юридичних осіб. У науковій та правовій літературі такі організації часто розглядаються як корпоративні суб'єкти економічної злочинності.

Корпоративні суб'єкти економічної злочинності — це підприємства, корпорації, компанії або інші юридичні особи, які використовуються для здійснення незаконної діяльності у сфері економіки або сприяють її здійсненню. У таких випадках протиправні дії можуть здійснюватися як безпосередньо

керівництвом підприємства, так і окремими працівниками, але в межах діяльності організації або з використанням її ресурсів. Особливістю корпоративної економічної злочинності є те, що вона часто маскується під законну господарську діяльність, що значно ускладнює її виявлення та розслідування.

Корпоративна злочинність виникає у тих випадках, коли діяльність підприємства або його керівництва спрямована на отримання незаконних прибутків шляхом порушення норм законодавства, фінансових правил або принципів чесної економічної діяльності. У таких ситуаціях корпорація може виступати інструментом для здійснення незаконних фінансових операцій, ухилення від сплати податків, легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, або інших економічних правопорушень.

Однією з характерних рис корпоративної економічної злочинності є складність її організації. Великі підприємства мають розгалужену структуру управління, що включає різні підрозділи, фінансові служби, бухгалтерію, юридичні відділи та інші структурні елементи. Це створює можливості для використання складних фінансових схем, які дозволяють приховувати незаконні операції або маскувати їх під законну діяльність.

У межах корпоративної економічної злочинності можуть здійснюватися різні види правопорушень. Одним із найбільш поширених є ухилення від сплати податків. Підприємства можуть використовувати різні механізми для зменшення податкових зобов'язань, зокрема створювати фіктивні витрати, використовувати підставні компанії, переводити кошти через офшорні рахунки або здійснювати інші фінансові маніпуляції. Такі дії призводять до значних втрат державного бюджету.

Іншим поширеним видом корпоративної економічної злочинності є фальсифікація фінансової звітності. Керівництво компанії може навмисно викривляти інформацію про фінансовий стан підприємства з метою отримання кредитів, залучення інвесторів або приховування реальних економічних проблем. Такі дії можуть вводити в оману акціонерів, партнерів та державні органи контролю.

До корпоративних економічних злочинів також належать незаконні операції з активами підприємства. У деяких випадках керівники компаній можуть використовувати ресурси підприємства у власних інтересах, здійснювати незаконне привласнення майна, укладати фіктивні договори або переводити кошти на рахунки підконтрольних компаній. Подібні дії часто здійснюються з використанням службового становища та доступу до фінансових ресурсів підприємства.

Важливим аспектом корпоративної економічної злочинності є також використання компаній для легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом. У таких випадках підприємства можуть виступати як інструмент для проведення фінансових операцій, які дозволяють приховати справжнє походження коштів. Наприклад, незаконно отримані гроші можуть інвестуватися у легальний бізнес, проходити через банківські рахунки підприємства або використовуватися для придбання майна.

Корпоративна економічна злочинність часто пов'язана з корупцією. Деякі компанії можуть надавати неправомірну вигоду посадовим особам з метою отримання державних контрактів, ліцензій або інших економічних переваг. Такі дії створюють нерівні умови для ведення бізнесу та підбивають принципи чесної конкуренції на ринку.

Особливу небезпеку корпоративна економічна злочинність становить через масштаби діяльності підприємств. Великі корпорації оперують значними фінансовими ресурсами, тому незаконні операції можуть мати серйозні економічні наслідки. У деяких випадках такі злочини можуть призводити до банкрутства підприємств, втрати робочих місць, фінансових криз або інших негативних явищ у економіці.

Виявлення та розслідування корпоративних економічних злочинів є складним завданням для правоохоронних органів. Це пов'язано з тим, що незаконна діяльність часто приховується за складними фінансовими операціями, використанням великої кількості документів та залученням різних юридичних осіб. Тому для ефективної боротьби з такими правопорушеннями необхідні спеціальні знання у сфері фінансів, бухгалтерського обліку, корпоративного управління та міжнародного економічного права.

У сучасних умовах важливу роль у запобіганні корпоративній економічній злочинності відіграє система внутрішнього контролю на підприємствах. До таких механізмів належать аудит, фінансовий контроль, система управління ризиками, а також дотримання корпоративних стандартів етики та прозорості діяльності. Наявність ефективних механізмів контролю дозволяє зменшити ризик здійснення незаконних фінансових операцій.

Отже, корпоративні суб'єкти економічної злочинності являють собою підприємства або інші юридичні особи, які використовуються для здійснення незаконної діяльності у сфері економіки. Їх діяльність може включати ухилення від сплати податків, фінансові махінації, фальсифікацію звітності, незаконне використання активів або легалізацію доходів, отриманих злочинним шляхом. Корпоративна економічна злочинність становить серйозну загрозу для економічної безпеки держави, тому її попередження та протидія є важливим завданням сучасної правової системи та економічної політики держави.

